

Strateska Procena Zivotne sredine na Kosovu 2001

Sazeti izvestaj

THE REGIONAL ENVIRONMENTAL CENTER
for Central and Eastern Europe

Strateška Procena Životne Sredine na Kosovu 2001

Sažeti izveštaj

za Centralnu i Istocnu Evropu
Kancelarija na Kosovu

SEPTEMBAR 2001

THE REGIONAL ENVIRONMENTAL CENTER
for Central and Eastern Europe

Regionalni Centar za životnu sredinu za Centralnu i Istocnu Evropu (REC) je neutralna, nepristrasna organizacija čija misija da pomaže u rešavanju problema u zaštiti životne sredine u centralnoj i istocnoj Evropi (CEE). Ujedno Centar upotpunjuje ovu misiju ohrabrujući i osnažujući saradnju između nevladinih organizacija, vlade, privrede i ostalih interesnih grupa u oblasti životne sredine kroz besplatnu razmenu informacija i promovise učešće javnosti u donošenju odluka o životnoj sredini.

REC je osnovan 1990 godine od strane vlade SAD, Evropske Komisije i Madjarske. Danas je REC, na osnovu povelje potpisane od strane 27 zemalja i Evropske Komisije legalno telo, kao i na osnovu Medunarodnog Ugovora sa vladom Madjarske. REC je lociran u Sentandreji, Madjarska, i ima svoje kancelarije u 15 zemalja centralnoistocne Evrope: Albaniji, Bosni i Hercegovini, Bugarskoj, Hrvatskoj, Češkoj, Estoniji, Latviji, Litvaniji, Makedoniji, Poljskoj, Rumuniji, Slovackoj, Sloveniji i Jugoslaviji.

Skorašnji donatori su Evropska Komisija i vlade SAD-a, Japana, Austrije, Kanade, Češke, Hrvatske, Danske, Finske, Francuske, Nemačke, Madjarske, Italije, Holandije, Norveške, Slovačke, Švajcarske i Velike Britanije, kao i mnoge druge vlade i privatne institucije.

The entire contents of this publication are copyright
©2001 The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe, Field Office in Kosovo

No part of this publication may be sold in any form or reproduced for sale
without prior written permission of the copyright holder.

Published by:

The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe, Office in Kosovo
Sunny Hill 1, Street 3, House 1/II, Prishtina, Kosovo, Territory currently under UN administration
Tel: (381-38) 552-123, E-mail: rec_kos@yahoo.co.uk, Website: <http://kos.rec.org/>

	5
Skraceni ce	6
Sazeti i zvestaj	7
	7
Voda	7
Vazduh	8
Biocidni sredstva	8
Pokretacke sile	8
Sirocinastvo	8
Ekonomski razvoj	8
Poljoprivreda	9
Industrija	9
Energija	10
Dalinsko grejanje	10
Transport	10
Vodosnabdevanje i sanacija	10
Otpad	11
Zdravlje	11
Migracija	11
Institucije za zaštitu životne sredine	11
Nadgledanje	12
Ekološko civilno društvo	12
Zakonodavstvo u oblasti životne sredine	12
Odgovori	12
Zaključci	13
Glavni problemi životne sredine	13
Preporuke	13
Tabela pokazatelja	18

Pei saz iz Kosova	22
Mi ni starstva i Insti tucij e vezane za zasti tu zi votne sredi ne	25
NVOza zasti tu zi votne sredi ne na Kosovu	33
Vazne web-strani ce sa naj novi j i m i nformaci j ama na Kosovu	41
REC Kancel ari j a na Kosovu	42

Predgovor

Ova knjiga predstavlja sažeti izveštaj "Strateške Procene Životne Sredine na Kosovu 2001", pripremljene od strane Regionalnog Centra za Životnu Sredinu za Centralnu i Istocnu Evropu (REC), Kancelarije na Kosovu. Ova analiza je jedina ovakve vrste i ukazuje na najvažnije karakteristike životne sredine na Kosovu. Namera dokumenta je što bolje razumevanje problema životne sredine na Kosovu i njihovog znacaja, kao i predlaganje mogucih koraka u sprecavanju buduceg pogoršanja stanja životne sredine.

Istraživanje i izveštaj su uradili Christy Duijvelaar, Shkipe Deda, Hans Nordstrand i Blerim Vela. Redigovanje je uradila US Centralno-Istocno Evropska Fondacija za Životnu sredinu. Potpun izveštaj Strateške Procene Životne sredine na Kosovu je dostupan na engleskom u REC Kancelariji na Kosovu.

Zahvaljujemo se Švedskoj Medunarodnoj Agenciji za Razvoj i Saradnju na njihovoj finansijskoj podršci i svim intervjuisanim strucnjacima i REC-ovom osoblju na njihovom doprinosu na izradi ovog dokumenta.

U cilju stvaranja boljeg izveštaja sledece godine, interesuje nas Vaše mišljenje i unapred se radujemo Vašim predlozima i konstruktivnim zapažanjima citalaca.

Regionalni Centar za Životnu Sredinu
za Centralnu i Istocnu Evropu
Kancelarija na Kosovu

EPA - Agencija za zaštitu životne sredine
INEP - Institut za istraživanje i razvoj životne sredine
IPH - Institut za Zdravlje
INKOS - Institut za nauku i strazi varja i razvoj (pri elektrani Kosovo A i B)
KFW - Kreditanstalt für Wiederaufbau
MACC - Centar za uklanjanje mina
UN - Ujedinjene Nacije
UNEP - Ujedinjenih Nacija Program za zaštitu životne sredine
UNMIK - Misija Ujedinjenih Nacija na Kosovu
WHO - Svetska Zdravstvena Organizacija

Sažeti izveštaj

Ova procena životne sredine omogućuje pregled stanja životne sredine na Kosovu kao i pokretacke osovine poteškoca u pogledu zaštite životne sredine. Predstavlja odgovor problema zaštite životne sredine medunarodnoj donatorskoj zajednici i prihodima kosovskog konsolidovanog budžeta, između ostalog Ministarstvu za zaštitu životne sredine. Napokon omogućuje pregled preporuka konkretnih akcija usmerenih ka rešavanju (delova) glavnih problema životne sredine na Kosovu. Izveštaj je uraden na osnovu informacija dobijenih od nekoliko lokalnih i medunarodnih izveštaja i 24 intervjuja sa vodećim strucnjacima Kosova. Preporuke, studije, analize i intervjui su sadržani u sveobuhvatnom izveštaju. Uslove preporuka dala je Švedska Agencija za Medunarodni Razvoj i Saradnju, koja je i finansijski pomogla izradu izveštaja.

Kosovo je postkonfliktno društvo sa specifičnom karakteristikom privremenog upravljanja od strane medunarodne zajednice pod UN zastavom; Misija Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK). Reda velicine je 10,887 kvadratnih km i populacijom procenjenom nešto više od dva miliona stanovnika.

Zemljište

Kosovsko zemljište je plodna ravnica. Nešto više od polovine je plodna oranica, dok je 40% pošumljeno. Glavni izvor zagađenja zemljišta zaostao je iz predhodnih

industrijskih aktivnosti, što je prouzrokovalo znacajnu kolicinu neplodnog zemljišta i jaku zagađenost teškim metalima, industrijskom jalovinom i pepelom iz elektrana. Prisutnost mnogih neplanskih deponija sa komunalnim otpadom, zauzima inace korisnu zemlju, istovremeno predstavlja ogranicen dugorocni rizik po životnu sredinu. Potencijalni rizik predstavlja i erozija, pretežno u planinskim područijima. Nekonrolisano iskorišćavanje prirodnih resursa u vidu peska, šljunka i kamena kao i nekontrolisana seca šume dovela je do povecane erozije.

Potencijalno ugrožavanje sektora poljoprivrede se može očekivati ako se u buducem razvoju regiona u ovom sektoru koristi sve više pesticida i veštackog dubriva. Kosovo poseduje velike kolicine mineralnog bogatstva, narocito lignita.

Voda

Reke i jezera su u prilicno ocuvanom stanju, izuzev nizvodnih tokova nakon vecih gradova i naselja, imajući u vidu da na Kosovu ne postoji nijedno postrojenje za preradu otpadnih voda. Na mestima gde se komunalna otpadna voda izliva u reke primetan je visok stepen niskog kvaliteta vode. Podzemne vode su ugrozene u područijima teške industrije.

Isticanje i izlivanje industrijske otpadne vode predstavlja ozbiljnu pretnju rekama, narocito u vodama sa niskim stepenom

kvaliteta. Kosovu preti suša u letnjem periodu, što dovodi do ozbiljnog ugrožavanja biodiverziteta i poljoprivrednog sektora.

Vazduh

Glavni izvor zagađenja vazduha su elektrane Kosovo A i B u Obilicu, odakle se čestice pepela (slobodni reziduali) CO₂, SO₂, NO_x, emituju. Stanovnici Mitrovice i okoline su nekoliko puta iskusili koncentracije olova sadržanog u vazduhu koji je na granici vrednosti EU i iznosi 0.5 microgram/m³, a dolazi iz industrijskog kompleksa Trepca. Iako postrojenje trenutno nije u funkciji, otpad je skladišten na otvorenom prostoru i zbog nedostatka adekvatne opreme za čišćenje ulica prašina sa visokom koncentracijom olova stalno cirkuliše. Dodatno, dim iz sagorevanja komunalnog otpada i izduvnih gasova automobila doprinosi zagađenju vazduha, narocito u vecim gradovima.

Biodiverzitet

Kosovo poseduje veliku raznolikost ekosistema i živog sveta. Ukupna zaštićena površina na Kosovu iznosi 46,000 ha, što je 4,27% sveukupne teritorije. Kosovo ima jedan nacionalan park, 11 rezervata prirode, 32 spomenika prirode i 5 parka prirode. Planinski masivi Šar planine i Prokletija su jedan od najvažnijih centara balkanskog biodiverziteta.

Pokretacke sile

Pokretacke sile koje uticu na životnu sredinu su siromaštvo, pocetak ekonomskog rasta, stanovništvo i njegova migracija, nedovoljni postojeci pravni okviri i institucije kao i polna struktura stanovništva. Zauzvrat

životna sredina je pokretacka osovina razvojnog uticaja na zdravlje stanovništva.

Siromaštvo

Posledice uticaja siromaštva na životnu sredinu Kosova su primetne u nedovoljnoj obazrivosti na sprecavanje razaranja životne sredine, ne samo skorašnje, nego i buduće. Tvrdnje za ovo su primetne na polju proizvodnje energije, industrije, sprovođenja i primena zakonodavstva zaštite životne sredine, nizak stepen razvoja civilnog društva i njegovog odnosa ka životnoj sredini. Vlasti su fokusirane na bezbednost i opstanak entiteta i njegovog stanovništva, više nego na razvojne strategije životne sredine. Pojedinačno stanovnici rade naporno na obnovi svojih poseda i zanimanja, bez mnogo zabrinutosti gde se njihov otpad odvozi. Nizak nivo prihoda sakupljenog kroz javne službe koje obezbeđuju vodu, sakupljanje otpada i elektricnu energiju, kao i doprinose kosovskom budžetu primoravaju privremenu upravu i službe na konstantan nedostatak fondova za operacije. Generalno ekonomski razvoj je glavni prioritet, gde se zaštita životne sredine uopšte ne razmatra.

Ekonomski razvoj

U protekle dve decenije, ekonomske aktivnosti su bile skoncentrisane na industriju, proizvodnju sirovina i polu-proizvoda (olovo, ugalj, cink, i nešto tekstila) i poljoprivredu. Uvesti ekonomski razvoj u post-konfliktnom Kosovu nije nimalo jednostavan zadatak. Ipak ekonomija je doživela velike promene tokom 2000 godine. Ključna dostignuća su vidljiva u rekonstrukciji, oživljavanju glavnih infrastrukture poput puteva, telekomunikacije, železnice i stabilizacije

glavnih (javnih) službi. Privatni sektor je doživeo ekspanziju u 2000 što daje nadu da ova grana privrede može dovesti do ekonomskog rasta za nekoliko sledećih godina. Ipak mnogo prepreka za budući ekonomski razvoj postoji, kao što su važna uloga države u ekonomskom sektoru, nizak tehnološki razvoj industrije, ograničen pristup kapitala finansijskim investicijama, nedovoljna stručnost pristupu savremenim ekonomijama i upravljanju, nejasna i nestabilna politicka situacija, zavisnost o međunarodnu saradnju i finansijsku/tehnicku pomoc kao i ograniceni poreski prihodi.

Poljoprivreda

Poljoprivreda se svrstava u važne nosioce ekonomskih aktivnosti na Kosovu. Znacaj je utoliko veci na nivou domacinstva jer upošljava stanovništvo i omogućuje im sigurnost. U poljoprivrednom sektoru su neohodna znacajna razvojna ulaganja i zbog toga je prioritet budžeta Kosova u periodu 2001-2003. Stoga je neophodno odlucno nadgledanje uticaja ulaganja u cilju industrijalizacije poljoprivrednog sektora, upotreba veštackog dubriva, pesticida, genetski modifikovanih organizama i navodnjavanja, sa kontrolisanim štetnim uticajima na životnu sredinu. Osim toga sposobnost farmera da rade savesno sa savremenim poljoprivrednim ulaganjima tek treba unaprediti. Alternative, kao što su ekološka sprecavanja epidemija i ekološka poljoprivreda trebaju se ponuditi farmerima. Situacija u šumarstvu je prilicno zanemarena. Mada se nekontrolisana seca šuma nastavlja, što dovodi do povećanja rizika od erozije u planinskim predelima, ne smatra se kao važan problem. Ipak, na lokalnom nivou nelegalna seca šuma prdstavlja ozbiljnu nega-

tivnu posledicu.

Industrija

Kosovska teška industrija nikad nije obracala pažnju na prouzrokovane posledice u životnoj sredini. Industrija je intezivna, ne veoma produktivna i karakteristicna po kontaminaciji vazduha/vode/zemljišta, zbog "prljave" tehnologije (bez filtera, neobrađenog otpada, isticanja otpadnih voda, itd). Tokom i posle sukoba teške industrije su prekinule sa radom potpuno i tako smanjile negativan uticaj na vazduh i vodu. Termoelektrane i potrebni rudnici uglja za njih obnovili su proizvodnju leta 1999. Topionica olova u Zvecanu, deo industrijskog kompleksa Trepce, otpocela je sa radom u novembru 1999 ali je zatvorena u avgustu 2000 od strane UNMIK-a zbog negativnog uticaja na zdravlje i životnu sredinu. Iako ne rade teške industrije su glavni izvor zagađenja životne sredine. Uglavnom industrijski i hemijski otpad su neprikladno odlagani. Glavne vruce tacke su:

- Topionica olova- Zvecan
- Industrijski park u Mitrovici
- Koncentracija u Prvom Tunelu, Gracanici i Leposavici
- Osam rudnika Trepce

Ova mesta su kontaminirana sa metalom sadržanim u otpadu kao i raznim hemikalijama. Putem odlivanja kontaminacija dopire do nadzemnih i podzemnih voda i sa bezvrednih naslaga takode u vazduh. Pre bilo kakvog ponovnog puštanja u rad nekog od pogona Trepce procena uticaja na životnu sredinu mora biti izvršena. Iako su neki predlozi već urađeni još uvek nisu angažovana potrebna sredstva za odgovarajuće filtere, bezbedan

rad pogona po životnu sredinu i/ili oporavak postojećih vrućih tacaka.

Energija

Sektor energije značajno doprinosi zagađenju vazduha, vode i zemljišta. Kosovo A i B elektrane su opremljene sa elektro filterima. Na primer, samo Kosovo A emituje oko 25 tona pepela i prašine za jedan sat. Ovo je 74 puta više od propisanog Evropskog standarda. Planovi za saniranje postoje, tako što bi novi elektrostatički filteri za tri postrojenja Kosovo A bili instalirani kao i postrojenje za preradu otpadnih voda. Ukupna neproduktivnost termoelektrane Kosovo i niska toplotna vrednost lignita korišćenog u termoelektrani proizvodi više CO₂ što je tehnički neophodno za proizvodnju energije. CO₂ je dobro poznat kao gas koji dovodi do efekta staklene bašte.

Daljinsko grejanje

Tri postrojenja za daljinsko grejanje, koje postoje na Kosovu, koriste teška ulja koja sadrže zabrinjavajuće visoke koncentracije sumpora. Glave emisije zagađenja su CO₂, SO₂, NO_x, CO, hidrate ugljenika i prašinu. Narocito u početnoj fazi sagorevanja, oksidacija je nepotpuna i izaziva velike emisije CO i ostalih hidrata ugljenika. Tradicionalni način rada toplana sa cestim uključivanjem i isključivanjem peći izaziva nepotrebno zagađenje. Ovo se može izbeći boljim menadžmentom.

Transport

Broj privatnih automobila je naglo porastao nakon konflikta. Uticaj na životnu sredinu koji se javlja kao posledica upotrebe

automobila je zagađenje vazduha u obliku emisija CO₂, CO, NO_x, i dima, narocito na mestima gde infrastruktura puteva nije prilagodena velikom broju automobila, tako da su zakrčenja redovna.

Vodosnabdevanje i sanacija

Prema izveštaju iz 1999, oko 44% ukupne populacije imalo je obezbeđen pristup sistemu vodosnabdevanja. Za seosko stanovništvo ovde je situacija drugacija, odnosno svega 8,4%. Veci deo kosovskog vodovodnog sistema pijaće vode je mali i pokriva samo urbane delove opština. Radi sigurnosti i ispravnosti voda je hlorisana. Seoski vodovodni sistemi ne postoje tako da stanovnici koriste privatne bunare ili prirodne izvore.

U centralnom i istocnom delu Kosova nema dovoljno nadzemnih i podzemnih voda. Veliki rizik predstavlja suša u ovim oblastima, što može dovesti do povećane erozije i ugroziti biodiverzitet. Obrada pijaće vode iz podzemnih/nadzemnih izvora utice značajno na postojeće vode. Trenutni vodovodni sistemi su nedovoljno razvijeni, gubitak vode kroz sistem snabdevanja je jako visok. Takođe u domaćinstvima voda se ne koristi racionalno. U cilju sprečavanja posledica od nedostatka vode proces iskorišćavanja i upravljanja vodenim potencijalima zahteva mnogo unapređenja u budućim planovima.

Na Kosovu ne postoji obrada otpadnih voda. 28% populacije, uglavnom u urbanim sredinama koristi kanalizacioni sistem. U seoskim sredinama i malim naseljima otpadne vode se izlivaju u otvorene kanale i kanalicija isparava ili se filtrira u zemlju, izazivajući kontaminaciju podzemnih voda i nizak kvalitet izvorske i bunarske vode.

Otpad

Otpad iz naselja se, u najboljem slučaju, odvozi na smetlišta. Trenutna smetlišta ne zadovoljavaju nikakve standarde i predstavljaju opasnost po zdravlje i životnu sredinu. Službe za sakupljanje otpada na Kosovu su limitirane uglavnom na urbana naselja, ostavljajući seoske sredine bez mogućnosti organizovanog sakupljanja otpada.

Ekonomski razvoj Kosova je baziran na malim privatnim kompanijama. Posledice po životnu sredinu nastaju usled velikog transporta zasnovanog na uvozu i distribuciji i neprekidnom zagađenju zemljišta, širom entiteta.

Zdravlje

Problemi u životnoj sredini koji imaju ili mogu imati uticaj na zdravlje su sledeći:

- Pijaca voda i sanacija
- Pitanje otpada
- Prašina i teški metali
- Osiromašeni uranijum
- Mine i neeksplozirani projektili

Očigledne posledice loših higijenskih standarda pijaće vode i sanacionog sistema, uglavnom u seoskim predelima, jeste uočena prisutnost različitih zaraznih bolesti, poput dijareje. Navedeni problemi po pitanju otpada dodatno ugrožavaju potencijalne rizike po zdravlje stanovnika. Divlje deponije u gradovima privlače životinje koje prenose razna obolenja. Proces truljenja organskih materija u kontejnerima koji su prepuni raznih mikroba i bakterija može ozbiljno ugroziti zdravlje. Otpad iz bolnica i domova zdravlja koji svakodnevno završava u konte-

jnerima predstavlja potencijalnu infekciju za stanovništvo. Rizici po zdravlje prouzrokovani udisanjem dima izazivaju razna obolenja respiratornih organa kao i različite vidove alergija. Visoke koncentracije teških metala mogu biti rizicne po zdravlje, dok olovo izaziva teška oštećenja centralnog nervnog sistema. Deca su ekstra osetljiva na prisustvo olova i jedan od uticaja je smanjenje kapaciteta učenja kada je previsoka koncentracija olova. Visoke koncentracije u telima trudnica su mogući uzroci oštećenja mozga beba. Prema rezultatima istraživanja Programa Životne Sredine Ujedinjenih Nacija (UNEP) rizik po zdravlje od osiromašenog uranijuma je ograničen. Mine i neeksplozirani projektili i dalje prouzrokuju nove žrtve. Sve mine bi trebalo da budu odstranjene do kraja 2002.

Migracija

Jedna od posledica velikog priliva raseljenih lica posle konflikta je degradacija životne sredine u području gde su izbeglice bile smeštene. Naravno mnogo veće posledice su pretrpeli ljudi i okruženje na Kosovu. Uništene kuće, farme i nedostatak ekonomskih mogućnosti u seoskim područjima izazvale su migraciju ka najbližim gradovima. Kao rezultat ovih migracija, u Prištini trenutno stanuje dvostruki broj stanovnika u odnosu na prekonfliktni period, vidljiv kroz ogroman broj (nelegalnih) izgrađenih kuća.

Institucije za zaštitu životne sredine

Misija Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK) je odgovoran za upravljanje Kosovom, uključujući i brigu o životnoj sredini. Ministarstvo za Zaštitu Životne Sredine

(DEP) sastoji se od 5 međunarodnih i 9 lokalnih stručnjaka na nacionalnom nivou. Na regionalnom nivou postoji 5 međunarodnih regionalnih kancelarija za životnu sredinu. Nijedna kosovska regionalna kancelarija ili opštinska nije imenovana do Jula 2001. Ministarstvo vodi 2 radna i istraživačka Instituta i saraduje blisko sa odelenjima za životnu sredinu istraživačkog instituta preduzeća Elektro-Privreda Kosova (EPK), INKOS; kao i sa Trepcinim Institutom. Ministarstvo za Zaštitu Životne Sredine imenovalo je dva Instituta na zajedničkom zadatku uspostavljanja odgovarajućeg monitoringa životne sredine u narednih nekoliko godina. To su Institut za Prirodu i Zaštitu Životne Sredine (INEP) i Hidro-Meteorološki Institut. Uspostavljanje Agencije za Zaštitu Životne Sredine bi verovatno dovelo do objedinjenja ova dva Instituta.

Nadgledanje

Nijedno sistematsko sveukupno nadgledanje kvaliteta životne sredine ne postoji, zbog toga što nijedna dostupna laboratorija ne poseduje mogućnost preuzimanja odgovornosti i izrade celokupnog programa nadgledanja životne sredine. Izgradivanje navedenih sposobnosti zahteva dosta vremena. Planiranje buduće Agencije za Zaštitu Životne Sredine može biti prvi korak u uspostavljanju sistema nadgledanja stanja životne sredine.

Ekološko civilno društvo

Na Kosovu deluje oko 23 ekoloških NVO-a. Ove NVO su uglavnom jako mlade i skoncentrisane oko jednog ili dva lidera. Vecina organizacija su u procesu ucenja o aktivnom radu i predstavljanja njihovih

poruka javnosti. Ekološki pokret nema značajnijeg uticaja na lokalne i nacionalne vlasti. Prvo, većina NVO-a je isuviše slaba da bi značajnije uticala na vlast. Drugo, ne tako mnogo zvaničnika se bavi životnom sredinom ili shvata da se njihov rad odnosu na životnu sredinu. Posledice ovako slabog ekološkog civilnog društva na Kosovu su jedva vidljivo postojanje propagiranja zaštite životne sredine.

Zakonodavstvo u oblasti životne sredine

Postojeće zakonodavstvo u oblasti životne sredine iz 1989 godine se ne sprovodi, iako je zvanično važeće i prihvaćeno od UNMIK-a. Ovo znači da zaštita životne sredine, prirode i biodiverziteta nije sigurna i garantovana. Inspektorijat životne sredine ne funkcioniše i prekršioc ne snose odgovornost. UNMIK-ovo Odeljenje za Zaštitu Životne Sredine je uspostavilo nekoliko novih regulativa u cilju popunjavanja rupa, ali do avgusta 2001 nijedna od ovih regulativa nije odobrena, niti sprovedena.

Odgovori

UNMIK, međunarodni donatori i stanovništvo reaguju na nastale probleme u životnoj sredini. Ova reaganja su finansirana kroz sakupljanje poreza za kosovski konsolidacioni budžet i spoljni dotok od donatora. Finansiranje iz kosovskog konsolidacionog budžeta je ograničeno, čak ni 0,08% odlazi za Ministarstvo Zaštite Životne Sredine. Međunarodni donatori su uložili značajne količine novca u sektore poljoprivrede i otpada, mada samo u ograničenim slučajevima standardi zaštite životne sredine i brige o njoj su zaista uzeti u

razmatranje. Reakcije lokalnog stanovništva na temu zaštite životne sredine su ograničene zbog nedostatka ekološke svesti, razumevanja mogućnosti učešća javnosti i teških ekonomskih okolnosti.

Zaključci

Razmatrajuci status životne sredine na Kosovu, pokretacke snage koje stoje iza problema životne sredine i nivo odgovornosti, najvažniji zaključak je da tema životne sredine na Kosovu zaslužuje mnogo više pažnje, veće angažovanje eksperta i veću finansijsku pomoć od trenutno obezbedene.

Mada na Kosovu postoje mnogi ostali problemi, ne bi bilo mudro ne voditi računa o naredu životne sredine i razvoju strategija za sprečavanje najvažnijih problema u životnoj sredini u budućnosti. Sve ovo može podići nivo zdravlja stanovništva, obezbediti dugoročniju osnovu i veći održivi ekonomski razvoj i učiniti entitet privlačnijim za strana ulaganja.

Glavni problemi životne sredine

Aktuelni problemi životne sredine na Kosovu obuhvataju:

- Zagadenje bivših industrijskih tacaka i novi rizik zagadenja nakon ponovnog početka aktivnosti industrijskih kompleksa
- Problemi trajnog upravljanja otpada
- Poteškoce sa pijacom vodom i sanacijom, narocito u seoskim sredinama
- Niska ekološka svest stanovništva i vlasti
- Nedostatak sprovođenja i primene odgo-

varajućeg zakonodavstva u oblasti životne sredine, vidljiv u nedostatku zaštite prirode, biodiverziteta i životne sredine.

Problemi životne sredine su uvek povezani jedan sa drugim. Ipak, poboljšanje u jednoj oblasti može povećati interesovanje i entuzijazam za početak rešavanja ostalih. Zbog zavisnosti Kosova od donatorske pomoći različitih tema će biti zanimljive različitim donatorima. U ovom trenutku čista je iluzija očekivati rešavanje problema životne sredine samo na osnovu prihoda zasnovanih na kosovskom konsolidacionom budžetu.

Preporuke

Konkretna akcija u cilju unapređenja životne sredine na Kosovu mora se skoncentrisati na glavne probleme životne sredine već navedene. Na polju postojećih i budućih industrijskih zagadenja preporuke su sledeće:

- Uključiti ekološke ekspertize u celom postupku ponovnog početka i moguće pregovore sa stranim ulagacima dela ili celog Industrijskog kompleksa Trepca
- Iskoristiti postojeće procene zagadenja Industrijskog Komplexa Trepca radi planiranja akcionog plana za otklanjanje postojećeg zagadenja i sprečavanje budućeg ugrožavanja životne sredine kao posledice zagadenja, na primer, isticanja u zemljište i podzemne vode, zagadeno prašina koju nosi vetar
- Otpoceti redovna čišćenja ulica u

- Mitrovici i Prištini u cilju sprecavanja negativnih uticaja na zdravlje nastalih od pepela i teških metala
- Razviti regulacije za Stratešku Procenu Životne Sredine (SPŽS) i obuciti ključne osobe kako upotrebiti oruđe SPŽS na Kosovu
  - Razviti SPŽS za komercijalizaciju obimne skale industrijskih objekata na Kosovu, na primer dodavanjem SPŽS i specijalista ekološko industrijskih Ministarstvu Trgovine i Industrije i unapređenjem saradnje između Ministarstva za Zaštitu Životne Sredine i Ministarstva za Trgovinu i Industriju
  - Završiti regulativu Procene Uticaja na Životnu sredinu (PUŽS) i razviti projekte od strane Ministarstva za Zaštitu Životne Sredine. Učešće stručnjaka je neophodno na polju PUŽS-a, kao i potpun trening za one koji će ga sprovesti u buduću
  - Snažno ucvrstiti učešće javnosti u regulaciji PIŽS i SZPS u cilju obezbeđivanja učešća javnosti u donošenju odluka o životnoj sredini
  - Inicirati i omogućiti razgovor između vlasti i javnosti o (bivšoj) ekonomskoj zavisnosti Kosova od teške industrije i proizvodnje električne energije u pogledu održivog ekonomskog razvoja entiteta
  - Obezbediti cevovodne instalacije i cevovodnu tehnologiju termoelektrane
- Kosovo A i B uporedo sa procesom integrisanja pokazatelja produktivnosti radi povećanja efikasnije upotrebe kosovskog lignita.
- U vezi problema trajnog upravljanja otpada najveći problemi sa smetlištima biće rešeni, čim se nove sanitarne deponije izgrade. Ipak, na polju sprecavanja otpada, reciklaže i podizanja svesti stanovništva sledeće aktivnosti su jako bitne:
- Uporedo razviti izgradnju novih sanitarnih deponija i trening programe za upravljanje ovim deponijama i njihovom održivu upotrebu.
  - Omogućiti podstrek za ponovnu upotrebu i reciklažu kroz ekonomske instrumente i pomoći uspostavljanju kompanija za reciklažu.
  - Proceniti mogućnosti uključivanja seoskih područja u sistematsko sakupljanje otpada i obezbediti alternativna rešenja poput kompostiranja, ponovne upotrebe i reciklaže gde je moguće..
- Vodosnabdevanje i sanacija se moraju dodatno unaprediti, mada postoji još stvari koje se trebaju uraditi kao što je čišćenje izvora, stalno hlorisanje i nadgledanje kvaliteta pijace vode. Preporuke za konkretne korake su:
- Povezati postojeće inicijative za unapređenje situacije u seoskim sredinama vezanim za pitanje vodosnabdevanja i sanacionog sistema.
  - Razviti procenu potreba za obradu
- otpadnih voda, u cilju pronalaženja prioritete lokacije za obradu komunalnih i industrijskih otpadnih voda.
- Ubrzati saradnju između Ministarstva Zaštite Životne Sredine i Ministarstva Javnih Službi, omogućiti udruživanje Ministarstva Zaštite Životne Sredine i Ministarstva Zdravlja.
- Razvoj ekološkog civilnog društva je otpočet, ali neophodna je podrška istog. Značaj aktivnih ekoloških NVO-a se zasniva na podizanju svesti stanovništva kao i ekološkog posredovanja kod lokalnih i nacionalnih vlasti. Preporuke za podršku ekološkog civilnog društva uključuju:
- Jacanje ekološkog civilnog društva i napor istih u podizanju svesti stanovništva i pokušaj lobiranja za unapređenje životne sredine.
  - Omogućiti ekološku edukaciju i podizanje svesti stanovništva povodom upravljanja komunalnog otpada, upotrebe (pijace) vode i uticaj životne sredine na način života.
  - Uciniti dostupnim poznavanje životne sredine na svim nivoima, od osnovnih škola do univerzitetskog nivoa. Osigurati kosovskim studentima spoznanje o mogućnostima studiranja ekoloških nauka u susjednim zemljama.
  - Osnajati populaciju u zastupanju ekoloških tema i osigurati da se lokalne vlasti naviknu na učešće javnosti i njihove inicijative.
- Zakonodavstvo u oblasti životne sredine je osnova iz koje se ekološki prestupi izvode pred pravdu i zaštita životne sredine, prirode i biodiverziteta se garantuje. Preporuke u ovoj oblasti su:
- Izraditi pouzdano zakonodavstvo u oblasti životne sredine zasnovano na iskustvu ostalih centralnih i jugoistočnih evropskih zemalja u cilju postizanja jedinstvenih standarda kao u Evropskoj Uniji u (bližoj) budućnosti. Izgraditi veze između nacionalnih institucija za zaštitu životne sredine i opština, na primer kroz proces Lokalnih Ekoloških Akcionih Planova uzlazno i u isto vreme razviti Nacionalni Ekološki Akcioni Plan silazno.
  - Okupiti zajedno postojeće institucije za zaštitu životne sredine i uspostaviti jaku polaznu osnovu za nadgledanje oblasti životne sredine, na način da svaki problem životne sredine može biti nadgledan. Uključiti sve institucije u jednu Agenciju za Zaštitu Životne Sredine (AZŽS) može biti prvi korak. Istovremeno, presudno je razmotriti dugoročnu finansijsku održivost takve institucije.
  - Pripremiti strategiju za zaštitu prirode i biodiverziteta, čije sprovođenje će se osigurati kroz zakonodavstvo.
  - Otpoceti prekograničnu saradnju zaštite prirode i ugroženih vrsta sa Albanijom, FYR Makedonijom i Crnom Gorom, i glavna područja biodiverziteta tako zaštititi.
- Ostala dva poglavlja razmatrana u izveštaju

ju Strateške Procene Životne Sredine takode iziskuju akciju. Pocetak sistematskog nadgledanja životne sredine i preduzimanje mera sprecavanja ekoloških problema u sektoru poljoprivrede.

- Povezivanje postojećih laboratorija radi analiza uzoraka životne sredine i procene potreba dodatne opreme, treninga i institucionalnog razvoja.
- Iniciranje razgovora radi sprecavanja problema u poljoprivredi, vidljivih u prekomernoj i neprofesionalnoj upotrebi pesticida i veštackih đubriva, razvijanjem strategije održivog seoskog razvoja.

Tabela pokazatelja

Pokazatelj	Dostupni izvor	Iskari scenost
SI ROMASTVO		
1. Prihod produktivnosti /predstavlja vrednost prosečnog dohotka	Služben, bez prisustva sive ekonomije	750-1250 USD u 2001 275 DEM u 2000
2. % populacije iznad/ispod granice siromastva	Ne postoje podaci	
3. % populacije koji prima socijalnu pomoc/podrsku (novac ili hrana)	Preko UNMIK-ovog odseka za socijalno staranje	50,000 porodica prima pomoc iz Kosovskog Budžeta
4. Stopa nezaposlenosti	Procena	50% aktivnog stanovništva
5. % populacije sa/bez sanacije	Stanje pre rata	72% bez sanacije 56% bez distribucije pijace vode
6. Smrtnost dece	Procena IPH	25/1000 u 2001
POLJOPRI VREDA, SUMARSTVO I BI ODI VERZI TET		
1. Broj grla stoke/hektaru	Ne postoje podaci	
2. Potrošnja veštackog dubri-va/ha	Ne postoje podaci	
3. Navodnjavanje polja	Preko Ministarstva poljoprivrede	24,000ha u 2001
4. Potrošnja pesticida/ha	Ne postoje podaci	
5. % poljoprivrede u zaštici-cenom predelu	Ne postoje podaci	
6. Broj hektara upotrebljen za poljoprivredu	Preko Ministarstva poljoprivrede	557,000
7. % obradive zemlje ukupne površine	Preko Ministarstva poljoprivrede	34%
8. % obradive zemlje trenutno iskorišćen	Ne	
9. Broj pošumljenih hektara	Preko Ministarstva poljoprivrede	430,000ha
10. Odnos eksploatacije	Ne postoje podaci	

šuma(legalne i ilegalne)		30%
11. Štete nastale zbog zaraza	Preko Ministarstva poljoprivrede	
12. % ukupno zaštićenog područja ukupne površine Kosova	Preko INEP-a	4.26%
13. Broj vrsta na crvenoj listi	IUCN-ova crvena lista 1997	26
ENERGIJA I INDUSTRIJA		
1. Izvor energije u % ili tipa	EPK-ova statistika proizvodnje	Termo elektrana 97,4%, hidro elektrana 2,6%
2. Proizvodnja energije i emisija	EPK-ova statistika proizvodnje	1.913.474 MWh u 2000
3. Emisije nastale od Kosova A		25 tona pepela po casu, po postrojenju
4. Emisije nastale od Kosova B	KfW analiza prakticnosti	1.03 tona pepela, 1.38 tona SO ₂ i 0.69 tona NO _x po casu, po postrojenju
5. Cista tehnologija, i cevovodna tehnologija (broj)		Za sada ne postoji
6. Broj hektara degenerisanog industrijskim i rudarskim otpadom		10,000 hektara
7. Struktura vlasništva		Nerazjašnjeno, UNMIK upravlja elektranom & velikim industriskim kompleksima
8. Potrošnja vode u elektranama	KfW analiza prakticnosti	2500 m ³ /h
TRANSPORT		
1. Broj vozila	UNMIK registracija vozila	162,624
2. Prosečna starost vozila	UNMIK registracija vozila	13 godina
3. Tip goriva	UNMIK registracija vozila	Benzin: 69%, diesel: 31%
4. Kolicina upotrebljenog goriva	Ne postoje podaci	
5. Nivo emisija	Ne postoje podaci	
POTROŠNJA VODE I PROIZVODNJA OTPADA		
1. Opštinski otpad (kolicina, potrošnja)	Procena, GTZ	1.2 kg/capita i dan

2. Potrošnja vode u Prištini	Procena Ministarstva javnih službi	345 litra/capita i dan
3. Potrošnja vode u urbanim sredinama (pouzđano/nepouzđano)	IPH	Uglavnom pouzđano
4. Potrošnja vode u seoskim sredinama (pouzđano/nepouzđano)	IPH	Uglavnom nepouzđano
5. Reciklaža		Pocetak reciklaže aluminijumskih konzervi u nekim gradovima +sakupljanje papira na deponiji u Prištini
6. Prerada otpadnih voda	IPH	Ne

MINERALNA BOGATSTVA

1. Eksploatacija minerala (svih ostalih, osim lignita)		Trenutno 0
2. Eksploatacija lignita	EPK-ova statistika proizvodnje	3 miliona tona godišnje

ZDRAVLJE

1. Pristup distribuciji pijace vode	IPH	Urbane sredine 44%, seoske 8,4%
2. Kontaminirani uzorci u rutinskim pregledima u urbanim sistemima pijace vode	IPH	Između 40-60% u 2-3 grada u prolece 2001
3. Procenat populacije koja ima pristup sistemu kanalizacije	IPH	28%
4. Broj osoba poginulih/ranjenih od mina i ostalih neeksplozivnih projektila	MACC	86 poginulih / 351 ranjenih (period 16 Jun 1999 - 31 Decembar 2000)

STANOVNIŠTVO

1. Urbana/seoska	Procena pre rata	70% seosko, 30% urbano
2. Prosečna starost populacije	IOM	Mlada, 50% ispod 25godina starosti
3. Gustina populacije	Procena	184 stanovnika/km ²
4. Broj novorodenih u 2000	WHO	38,785 novorodenih
5. Zeleni prostori/capita (urban)	Priština, pre rata (1996)	4 m ² /po capita

INSTITUCIJE, PRAVNI OKVIR I PRIJENA

1. Iznos od sakupljanja poreza/izbegavanja (prihoda, poreza)		VAT bice objavljeno Jula 2001
2. Velicina prisutne sive ekonomije	Ne postoji procena	Ogromna
3. Iznos sakupljen od prihoda poreza za životnu sredinu		Ne postoje porezi za tu namenu
4. Iznos sakupljen preko naplate za sakupljanje otpada	Ponuda za rekonstrukciju sektora otpada evropskoj acenciji za rekonstrukciju	10% (procena u leto 2000)
5. Budžet odobren od kosovskog konsolidacionog budžeta Ministarstvu za zaštitu životne sredine	Budžet Kosova	0.079%
6. Broj lokalnih ekoloških NVO-a	REC-ova baza podataka	22
7. Broj publikacija o životnoj sredini	Slab protok informativnih lifleta	DEP-ov bilten, NVO mesecnik, REC-ovo periodično
8. Broj osoba za inspekciju pijace vode (IPH)	IPH/WHO	36 inspektora u 23 opštine
9. Broj osoba zadužen za životnu sredinu u programu kosovskog konsolidacionog budžeta	Kosovski Budžet	29 u 2000, 34 u 2001 (lokalno osoblje, takode i u slicnim institucijama)
10. Nastavni program edukacije o životnoj sredini u osnovnom obrazovanju	Ministarstvo za zaštitu životne sredine	Prvi udžbenik je urađen, ali još uvek nije u upotrebi

POLNA STRUKTURA

1. Broj žena koje vode domaćinstvo	IOM-ov izveštaj	13%
------------------------------------	-----------------	-----

Foto: Fabos Lajçi

Rugova 2000

Foto: Fabos Lajçi

Rugova 2000

Foto: Luiza Syla

Mi rusa 2001

Foto: Fabos Lajçi

Rugova 2000

Ministarstva i Institucije vezane za zastitu zivotne sredine

UNMIK-ovo Ministarstvo za zastitu zivotne sredine

Novi ekonomski Fakultet, broj 3
Rami z Sadiku ulica
Pristina
Kosovo
Tel: (381-38) 504-604 ext. 6803
Mob: (377-44) 199-273
e-mail: canarda@un.org

Lokalni predstavnik
Sefcet Pecani n

Medjunarodni savetnik
Renato Canarda

Podaci
2001 Budjet
DM396 000 (EUR 202 471)

Broj zaposlenih
34

Jezi ci
Albanski, Engleski, Bosanski, Italijanski, Francuski, Spanski, Njemacki i Swahili

Nastanak
Datum osnivanja
Maj 2000

Osnovni zakon
UNMIK Regulation No. 2000/32

Odgovornosti
- zaštita životne sredine (vazduh, voda, zemljišta, prirodna zaštita područja)
- regionalni razvoj, nacionalna i strazi varja, i edukacija

Kontakt Osobe

Sefcet Pecani, Local Head
Tel: (381-38) 504-604 ext. 6801
e-mail: pecanrs@un.org

Renato Camarda, Senior International Advisor
Tel: (381-38) 504-604 ext. 6803
e-mail: camarda@un.org

Jorge Flores Lamas, Senior Advisor
Tel: (381-38) 504-604 ext. 6805
e-mail: lamas@un.org

Mazlum Shala, Assistant to Local Head
Tel: (381-38) 504-604 ext. 6806
e-mail: shalam@un.org

Daut Bajri, Senior Legal Officer
Deftim Krasriqi, Senior Legal Officer
Tel: (381-38) 504-604 ext. 6918

Hivzija Ashimi, Senior Land use, Natural Resources and Biodiversity Officer
Tel: (381-38) 504-604 ext. 6917

Patrick Heijn, Industrial Pollution Officer
Tel: (381-38) 504-604 ext. 6688

Elvira Sutovic, Procurement Officer
Tel: (381-38) 504-604 ext. 6809
e-mail: elvirasutovic@yahoo.com

Marco Lembo, Public Awareness Officer
Tel: (381-38) 504-604 ext. 6897

Asha Kibola, Administrative Officer
Tel: (381-38) 504-604 ext. 6809
e-mail: kibola@un.org

UNMIK-ovo Ministarstvo poljoprivrede

Dragan Nkolic, Local Co-head
Maurizio Farinelli, International Co-head
Novi ekonomski Fakultet, broj 104
Ramiz Sadikuulica
Pristina
Kosovo/a
Tel: (381-38) 504-604 ext. 6811
Fax: (381-38) 504-604 ext. 6913

Odgovornosti
- sumsko gazdovstvo
- razvoj poljoprivrede
- seoski razvoj
- proizvodnja i zaštita

UNMIK-ovo Odeljenje Javnih Sluzbi

Gjergj Rapi, Local Co-head
Walther van Dam, International Co-head

Novi ekonomski Fakultet,
Rami z Sadiku ulica
Priština
Kosovo/o
Tel: (381-38) 500-223 ext. 5640
www.kosovo-pud.org

Odgovornosti
- waste management
- sanacija vode i irigacija
- elektrane i snabdevanje strujom
- daljinsko grejanje (3 grada)

UNMIK-ovo Ministarstvo trgovine i industrije

Adem Grabovci, Local Co-head
Tim O'Neill, International Co-head
Velusa Ulica II,
Priština,
Kosovo/a
Tel: (381-38) 548-073 ext 207
Fax: (381-38) 548-076
E-mail: dti_kosovo@hotmail.com

Odgovornosti
- Trepca rudarski kompleks
- komercijalna i poslovna društvena usluga
- privlačenje stranih investicija

UNMIK-ovo Ministarstvo Puteva i infrastrukture

Nait Baburi, Local Co-head

Patrick Auffret, International Co-head
Exnikos Zgrada, Majka Tereze Avenija
Priština
Kosovo/a
Tel: (381-38) 500-223 ext. 5507

Odgovornosti
- obnova putne i infrastrukture
- komercijalna i poslovna transportna usluga

HIDRO METEOROLOŠKI INSTITUT KOSOVA

Pecka ulica p.n., Përbal I Kazermës
Priština
Kosovo/a

Statistika
Broj zaposlenih
6

Jeziči
Albanski, Engleski, Srpski, Ruski, Francuski, Nemacki

Kontakt
Sylë Tahirsylaj, Director
Tel: (381-38) 540-842
Mob: (377-44) 140-761
e-mail: stahirsylaj@yahoo.com

INSTITUT ZA ZASTITU PRIRODE I ŽIVOTNE SREDINE KOSOVA

Ul. "Lidjare Rejës", Lam. A\1

Pristina

Kosovo/a

Zejir Veselaj, Local Director

Frank Elbiš, International Director

Tel: (381-38) 27-026, 27-027

Podaci

Datumosni vanja

1974

Aktivnosti

- zaštita područja od visokog značaja

- zaštita ugroženih i retkih vrsta

INSTITUT ZDRAVLJA

Bolnicki Krug

Pristina

Kosovo/a

Statistika

Broj zaposlenih

108

Jeziči

Albanski, Engleski, Srpski

Kontakt

Skender Boshnjaku, Director

Mathias Reincke, International Coordinator

Tel: (381-38) 551 431 ext. 110

Fax: (381-38) 550 585

INSTITUT "INKOS"

Termo Eluktana, Kosova A

Obilic

Kosovo/a

Statistika

Broj zaposlenih

13

Jeziči

Albanski, Engleski

Kontakt

Sabit Restelica, Coordinator of Environmental Protection Unit

Tel: (381-38) 549-388

NVO za zaštitu sredine na Kosovu

Ne Jemi me Ju (WAWY /NJMJ)

Tirana Nr. 1, Đakovića, Kosovo

Tel : (381-390) 27-195

E-mail: wavy_gj@yahoo.com

Kontakt Osoba: Luan Gola

Godina osnivanja: 1999

Članstvo: 50

Saradnja sa ostalim organizacijama: ACT-MCIC, ECHO, MDM Sweden, Save the Children, Foundation Fri derih, USAID-OTI

Jezi ci kojima se koristi: Albanski, Engleski, Hrvatski.

Aktivnosti: servisne službe, kampanje podizanja svesti, akcije disanja, kampovi, konferencije, meetings, edukacija, razmena informacija, lobi ng /kampanje, izdavastvo, istraživanja, treninzi

Këshilli Ri nor Kosovar (KRK-KYC)

Tirana Nr. 1, Đakovića, Kosovo

Tel : (381-390) 27-195

E-mail: kyckosova@yahoo.com

Kontakt Osoba: Amir Haxhi kadrija,

Godina osnivanja: 1999

Članstvo: 35

Saradnja sa ostalim organizacijama: BSF, UNICEF, Save the Children,

IRC, NJM.

Jezički jezik se koristi: Albanski, Engleski.

Aktivnosti: kampanje podizanja svesti, akcije i scenjara, kampovi, konferencije, meetings, edukacija, razmena informacija, lobiing/kampanje, izdavanje, istraživanja, treninzi

Shoqata Ekologjike "Eko-Klina"

Drini i Bardhë, Klina, Kosovo

Tel: (381-39) 70-533

Kontakt Osoba: Tafe Veselaj,

Godina osni vanja: 2000

Clanstvo: 9

Saradnja sa ostalim organizacijama: Institut za zaštitu prirode i životne sredine (Priština), E.P.A "Aquila"

Jezički jezik se koristi: Albanski, Engleski.

Aktivnosti: kampanje podizanja svesti, akcije i scenjara, kampovi edukacija, razmena informacija

Kosovska Petlja (Kos-Knoot / Kos-Pet)

Kralja Petara I bb, Mitrova, Kosovo

Tel: (381-63) 816-0080

Kontakt Osoba: Natasa Ilic

Godina osni vanja: 2000

Clanstvo: 15

Saradnja sa ostalim organizacijama: NVO "Azin", "Zene u crnom", "Zenski Centar", "Tera", ostale NVO iz Beograda, i sa "UNHCR", "IRC", "Delfi Star", "Save the Children"

Jezički jezik se koristi: Srpski, Slovenacki, Engleski.

Aktivnosti: kampanje podizanja svesti, konferencije, radionice, edukacija, lobiing/kampanje, monitoring, umrežavanje, treninzi

Shoqata për Mbrojtjen e Ambientit "Aquila" (SH.M.A.A)

Fidani shte obj. C, Pec, Kosovo

Tel: (381-39) 22-886

E-mail: aquila@yahoo.com

Kontakt Osoba: Dritan Shala,

Godina osni vanja: 2000

Clanstvo: 40

Saradnja sa ostalim organizacijama: BSF, IMNAK, Forestry-Peje, GER, PERLA-Tiranë, Ekosfera, i Save the Children

Jezički jezik se koristi: Albanski, Engleski.

Aktivnosti: kampanje podizanja svesti, , akcije i scenjara, kampovi edukacija, lobiing/kampanje, monitoring

Shoqata e Ekologëve Pejë (SHEP)

Sheshi i Republikës nr. 20 Pec, Kosovo

Tel: (381-39) 27-753

E-mail: shoqataekologeve@hotmail.com

Kontakt Osoba: Hasret Latifi,

Godina osni vanja: 1990

Clanstvo: 145

Saradnja sa ostalim organizacijama: Intersos, CDF, IRC, KLIP

Jezički jezik se koristi: Albanski, Engleski.

Aktivnosti: kampanje podizanja svesti, akcije i scenjara, kampovi edukacija, lobiing/kampanje

Grupi i Ekologëve të Rijnë (GER)

Rr. Goleshit 4B/4, Pristina, Kosovo
 Tel: (381-38) 518-653
 E-mail: kosecdogsts@hotmail.com
 Website: www.kosecdogsts.org

Kontakt Osoba: Guri Shkodra,
 Godina osnivanja: 1997
 Clanstvo: 117

Saradnja saostalimorganizacijama: The Forum, Intersos, Ekosfera
 Jezidkijimasekoriste: Albanski, Engleski.
 Aktivnosti: kampanjepodizanja svesti, akcijediscerjaka, kampoviedukacijaa,
 lobi ng/kampanje, publikacije

Eko-Sfera (Ekos)

Dragodan, Xhemal Kada, Nr 26, Pristina, Kosovo
 Tel: (377-44) 152-261
 E-mail: ekos_f@hotmail.com

Kontakt Osoba: Laura Krypa,
 Godina osnivanja: 1999
 Clanstvo: 19
 Saradnja saostalimorganizacijama: Dvizenje Ekodogska Makedonije,
 Aquila,
 Jezidkijimasekoriste: Albanski, Engleski.
 Aktivnosti: kampanjepodizanja svesti, akcijediscerjaka, kampoviedukacijaa,
 publikacije

Vizioni 029

Indrit Cara Kavaja Nr. 11/a, Prizren, Kosovo
 Tel: (371-44) 119 036
 E-mail: kasemig@yahoo.com

Godina osnivanja: Gykfen Kasemi,
 Year of foundation: 2000
 Clanstvo: 20
 Jezidkijimasekoriste: Albanski, Engleski.
 Aktivnosti: kampanjepodizanja svesti, akcijediscerjaka, kampoviekonferen
 dije, edukacija, razmena informacija, lobi ng/kampanje, izdavastvo, istrazi
 vanja, treninzi

Shoqata Bje shkatere dhe Skitare (SHBS "Sharri-Int")

Adem Jashari 4/3 Nr. 31, Prizren, Kosovo
 Tel: (381-29) 31-173
 E-mail: sharri_int@hotmail.com

Kontakt Osoba: Naid Palicqo,
 Godina osnivanja: 2000
 Clanstvo: 120
 Saradnja saostalimorganizacijama: "Gjeravica" Peje
 Jezidkijimasekoriste: Albanski, Engleski, Turски.
 Aktivnosti: lobi ng/kampanje

Ecocult

Strpce, Kosovo
 Tel: (381-63) 817-6443
 E-mail: igrigija@memodata.net

Kontakt Osoba: Nikdović Draginja

Godina osni vanja: 2001

Clanstvo: 3

Jezički jezik koji se koristi: Srpski, Engleski, Makedonski, Ruski.

Aktivnosti: kampanje podizanja svesti, akcije i saradnja, kampovi konferencije, sastanci, edukacija, razmena informacija, monitoring, umrežavanje, treninzi

Bolji Zivot

Sevce Strpce, Strpce, Kosovo

Tel: (381-63) 823-1517

Kontakt Osoba: Stojanović Sokol

Godina osni vanja: 2000

Clanstvo: 3

Jezički jezik koji se koristi: Srpski.

Aktivnosti: akcije i saradnja, kampovi razmena informacija treninzi

Eko - Qendra

Pristina, Kosovo

Tel: (381-38) 552 747

Kontakt Osoba: Besim Dobruna

Godina osni vanja: 2000

Clanstvo: 15

Jezički jezik koji se koristi: Albanski, Hrvatski, Engleski.

Aktivnosti: kampovi, razmena informacija

Millenium

Kamenica, Kosovo

Tel: (381-280) 71-173

E-mail: millerium_org2000@yahoo.com

Kontakt Osoba: Burim Leci

Godina osni vanja: 2000

Clanstvo: 25

Jezički jezik koji se koristi: Albanski, Engleski.

Aktivnosti: akcije i saradnja, razmena informacija, treninzi

Shoqata e Ekologëve të Rinjë të Kosovës

Pec, Kosovo

Tel: (381-39) 29 223

E-mail: erisidizi@hotmail.com

Kontakt Osoba: Enis Idizi

Godina osni vanja: 2001

Clanstvo: 13

Jezički jezik koji se koristi: Albanski, Engleski.

Aktivnosti: akcije i saradnja, razmena informacija

Važne webstranice sa najnovijim informacijama o Kosovu

www.stabi.it/tyfact.org

Više informacija o Paktu Stabilnosti i njegovoj ulozi u uspostavljanju mira u južno istocnoj Evropi

www.dnpress.ch

Alternativna Informativna Mreža . novosti i informacije na engleskom i jezicima jugo-istocne Evrope

www.eui.kosovo.org

EU website sa svim potrebnim informacijama o radu EU na Kosovu

www.un.org/peace/kosovo/pages/kosovo1.htm

Ujedinjenih nacija site o ulozi i aktivnosti UNMIK-a

www.osce.org/kosovo/

Informacije o radu 'Organizacije za Evropsku Bezbednost i Saradnju' na Kosovu

www.central-europe.com

Izuzetno dobre novosti o centralnoj Evropi, sa posebnim osvrtom na Balkan

news.bbc.co.uk/1/hi/english/special_report/1998/kosovo/

BBC novosti sa najnovijim dešavanjima na Kosovu

www.rferl.org

Website Radia Slobodna Evropa/ Radio Slobode: promocija demokratskih vrednosti

www.seerecon.org

Jedinstveni website Evropske Komisije, Svetske Banke o rekonstrukiji južno-istocne Evrope

www.ci.vpd.org/unmik/

Website UNMIK-ovih medunarodnih policijskih snaga

www.nato.int/kosovo/jnt-grch.htm

Nato-ov website o radu KFOR-a, njegovim multinacionalnim sanagama na Kosovu

www.kosovalive.com

Novinska agencija koja omogućuje najnovije vesti o Kosovu na Albanskom i Engleskom

www.cecd.org

Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj website o njihovoj ulozi i aktivnostima

www.rec.org and <http://kos.rec.org>

Informacije o životnoj sredini u Centralno-istocnoj Evropi sa posebnim osvrtajem na Kosovu

REC Kancelarija na Kosovu

Regionalni Centar za životnu sredinu za centralnu i istocnu Evropu (REC) je neutralna, nepristrasna, neprofitna organizacija osnovana 1990 godine, od strane Sjedinjenih Americkih Drzava, Evropske Komisije i Madjarske. Njegova misija je da pomaže u rešavanju problema životne sredine u regionu Centralne i Istocne Evrope i da podstice put ka održivom razvoju. REC je lociran u Sentandreji, u Madjarskoj i ima svoje kancelarije u 15 zemalja: Albaniji, BiH (uključujući Republiku Srpsku), Bugarskoj, Ceskoj, Estoniji, Madjarskoj, Kosovo, Latviji, Litvaniji, Makedoniji, Poljskoj, Rumuniji, Slovackoj, Sloveniji i Jugoslaviji. Od Aprila 2000 godine, REC je Sekretarijat Radne Grupe Programa za obnovu životne sredine za Jugoistocnu Evropu u okviru Pakta Stabilnosti. Ovo su osnovne informacije o REC Field Office Kosovo sa sedistem u Prištini.

Vizija

Naša vizija je ekološki orjentisano Kosovo sa aktivnim učešćem gradjana na putu ka održivom razvoju.

Misija

Misija REC Kancelarije na Kosovu je da pomaže razvoj i reorganizaciju civilnog društva u oblasti životne sredine, razvoj i osnaživanje odgovarajuće ekološke politike i osiguranje zalaganja za životnu sredinu tokom procesa obnove na Kosovu.

Ciljevi

Osnovni ciljevi REC Kancelarije na Kosovu odnose se na:

- Životnu sredinu i njen uticaj na zdravlje, održivi razvoj i razvoj poljoprivrede, kao i povezivanje Kosova sa zemljama jugoistocne Evrope i Evropske Unije na polju jačanja institucija, ekološke legislative, međunarodnih ugovora i dr.
- Osnaživanje i unapredjenje stanovništva u aktivnom učešću u procesu donošenja odluka o životnoj sredini i rešavanju lokalnih problema životne sredine
- Promociju životne sredine kao katalizatora za saradnju izmedju zemalja regiona jugoistocne Evrope.

Aktivnosti

Namera REC Kancelarije na Kosovu je iniciranje i primena sledećih aktivnosti:

- Pružanje prilike ekolozima, ekspertima i zvanicnicima sa Kosova da se uključe u međunarodne i regionalne inicijative u jugoistocnoj Evropi na polju životne sredine (međunarodne konferen-

cije, seminari, treninzi, međunarodni sporazumi).

- Pružanje finansijske pomoci nevladinim organizacijama na lokalnom i regionalnom nivou za podršku primene ekoloških programa i omogucavanje podrške daljem razvoju civilnog društva u oblasti životne sredine.
- Umrežavanje interesnih grupa u oblasti životne sredine: NVO-a, lokalne i nacionalne vlasti, privrednog sektora sa međunarodnom zajednicom.
- Razmenu informacija kroz brošure, biltene, biblioteku o životnoj sredini i informacije na web site-u.
- Istraživanje životne sredine i pružanje konsultantskih usluga za međunarodne donatore i humanitarne agencije.
- Trening svim interesnim grupama, uključujući Fellowship programe na nacionalnom i međunarodnom nivou za ekologe, radionice o životnoj sredini, treninge o učešću javnosti za lokalne vlasti i NVO-e, vodice za Lokalne Akcione Ekološke Planove (LEAP) i dr.

Ocekivani rezultati

- Jak ekološki pokret koji ce se izgraditi kroz treninge za NVO-e, lokalne programe dodele finansijskih sredstava, razmenu informacija i međunarodnog umrežavanja;
- Viši nivo ekološke svesti javnosti, kao rezultat aktivnosti NVO-a, aktivne razmene informacija i sprovođenja istraživanja o životnoj sredini;
- Bolja saradnja interesnih grupa, kroz umrežavanje i razmenu informacija;
- Uspostavljanje, primena i unapredjenje odgovarajuće ekološke politike i pravnog okvira. To se može podstici kroz pravnu podršku, istraživanje i savetovanje, kao i umrežavanje i treninge za zvanicnike i NVO-e u oblasti životne sredine;
- Pomoc u razvoju Lokalnih Ekoloških Akcionih Planova u opštinama i zajednicama na Kosovu, kroz podršku lokalnih vlasti, NVO-a i zajednica finansijskom pomoci, ekološkom informacijom i znanjem, treninzima i mogucnostima razmene iskustava kroz i sa zemljama centralne i istocne Evrope;
- Osiguranje zalaganja za životnu sredinu tokom obnove infrastrukture kroz međunarodno umrežavanje, istraživanje i savetovanje u oblasti životne sredine.

Kontakt informacija

REC Kancelarija na Kosovu

Suncani Breg I

Ulica 3, Kuca I-II

Priština

Kosovo, Teritorija pod UN Administracijom

Tel: (381 38) 552 123

Mob: (36 20) 3440765

E-mail: rec_kos@yahoo.co.uk

